

keizer

De jaartallen legden een zwarte krans aan Heesters' voeten

In de zomer van 1945 besloot Lief tinck dat alle Nederlanders hun papiergeld moesten inleveren. Ze kregen een tientje terug en moesten van het ingeleverde geld aantonen dat ze dat netjes verdiend hadden, door bijvoorbeeld de verkoop van tien haringen of tien sigaren voor één rijksdaalder. Er waren nogal wat landgenoten die tien haringen of sigaren hadden verkocht voor honderd gulden en Lief tinck plaatste deze profiteurs of zwart-handelaren op elegante wijze met hun geslachtsdelen in de bank-schroef. Zij moesten nu kiezen tussen geld weggooiën of zwarthandel bekennen.

Mijn oom B. zat op deze wijze klem, het was tabak in zijn geval, en hij vroeg mijn vader of die niet bereid was duizend gulden voor hem in te leveren. Mijn vader voelde er niks voor, want wat schoot hij er mee op? Oom B. reageerde op deze wedervraag met een nijdig: 'Als je daar soms op uit bent, nog voor geen negenhonderdenne-negenen-negentig gulden!'

Ze zijn allebei terug bij hun Maker en hebben nu leukere dingen om over te praten mag ik hopen, maar deze typische uitwisseling tekent dacht ik mijn milieu. Tijdens de oorlogsjaren ging mijn vader zo

Ik zie het Mick Jagger nog niet doen op zijn 104de

goed mogelijk door met schilderen en behangen, totdat het echt niet meer ging. Oom B. ging door met zijn sigarenhandel totdat deze branche in een heel andere versnelling terecht kwam en er op de zwarte markt gigantische bedragen vielen binnen te halen voor wie bereid was af en toe een oog dicht te knippen, of dicht te slaan, ik heb eigenlijk geen idee hoe dat ging.

Afgelopen zaterdag was ik in mijn geboortestad Amersfoort aanwezig bij het optreden van hun generatiegenoot Johan Heesters, die nog steeds niet is teruggekeerd naar zijn Maker, al werden er toespelingen gemaakt op deze mogelijkheid in de rij wachtende journalisten. 'Hij zat toch geen Tommy Cooper gaan doen?', luidde een lacherige vraag, terwijl een ander werd begroet met de woorden: 'Hee John, jij hier, ik wist niet dat jij een nazi was?'

Johan Heesters ging in de periode 1933 - 1945 ook gewoon door, net als mijn vader en mijn oom, alleen zat hij wel op een wat andere locatie. Begin jaren dertig, toen het Joods aandeel in de amusementswereld van Boedapest tot Amsterdam nog toonaangevend was, klonk hij aan boord als talentvol zanger en revueartiest. In de volgende jaren werden alle Joods entertainers, en het woord is helaas echt *alle*, in

zee gegooid of ze sprongen zelf van boord, maar het schip voer verder en het orkest speelde gewoon door. En Johan Heesters speelde mee, met des te meer succes door de ontstane ruimte. Heesters lijkt met begrijpelijke gedachteloosheid (dat krijg je van al die operettes) een nachtmerrie binnengestapt waarin hij staat te zingen te midden van wat met enig understatement beschreven mag worden als een groep mannen die uniek waren in de schaal waarop zij bereid waren Opzettelijke Wreedheid in praktijk te brengen.

Tijdens de voorstelling in Amersfoort werd zijn leven in beelden en muziekfragmenten getoond, wat saai geweest zou zijn, ware het niet dat de onvermijdelijke jaartallen hier telkens een alles verpestende zwarte krans leggen aan de voet van de zangprestaties. Zijn vrouw las de jaartallen voor waarin hij zijn successen oogstte: 1934 'Der Bettelstudent', 1940 'Die Fledermaus', 1941 'Axel an der Himmelstür', 1941 'Der Graf von Luxemburg', 1944 'Es fing so harmlos an'. Deze laatste combinatie werd door slechts twee mensen in het publiek van commentaar voorzien.

In de pauze hoorde ik de zaal trouwens beschreven als 'helemaal fout' wat mij overdreven leek. Het publiek was gewoon wat overdreven ovationeel gestemd om Heesters te verzekeren van hun welwillendheid.

Tijdens het vertonen van de foto's van zijn bezoek aan Dachau in 1941 ('Axel an der Himmelstür') werd de zaal enkele minuten doodstil. Heesters heeft zich later verontschuldigd. Later, toen we het allemaal eindelijk in de gaten hadden dat de Joden en masse van boord werden gegooid. Heesters heeft pech gehad omdat hij zelfs een keer is gaan kijken bij het van boord gooien. En weer verder zong: 1941, 'Der Graf von Luxemburg'.

Allemaal geschiedenis. Die hij overigens uitdrukkelijk meenam naar die avond in zijn geboortestad, op 104-jarige leeftijd. Toen het gordijn opging stond hij, of hing hij, op zijn twee armen steunend, tegen de vleugel. Hij wees ons rechts op zijn pianist Ulli, die echter links zat. Hij is nog altijd een mooie man, die vertederd door zijn breekbaarheid. Het felle toneellicht gericht op deze oude blinde zanger heeft iets onbeschofts. Maar die indruk wijkt als hij gaat zingen, want dan is hij beslist niet zielig. Geen klapperend gebit, geen plakkende tong, geen zingzeggend geschraap, nee, hij zingt echt.

Ik zie het Mick Jagger nog niet zonder ongelukken doen op zijn 104de met *Satisfaction*, maar Heesters' repertoire klinkt niet lachwekkend uit de mond van een zeer oude man. Toen hij op het laatst 'Daar bij die molen' zong, klonk zijn stem uit de schacht van de tijd waarin zijn hele generatie eigenlijk al verdwenen is.

Bert Keizer

advertentie

Eerste Eredienstvaardig-lezing

Liturgie, weerbarstig en bevrijdend - Een lezing door Marjolaine de Vos

Vrijdag 7 maart 2008 - 14.00 uur in de Bergkerk, Amersfoort

Kosten: € 10,- per persoon, te voldoen bij binnenkomst.

Eredienstvaardig: vernieuwd tijdschrift voor liturgie en kerkmuziek

Reformatorische

Pauline Weseman

Meteen bij binnenkomst aan de zuidkant van Barneveld springt een kolossaal stalen geraamte in het oog. Dit wordt het tweede kerkgebouw van de Gereformeerde Gemeente, plus een apart trouwzaaltje. Het gaat 1370 zitplaatsen tellen, met een optie op een galerij met nog eens 400 plaatsen. De eerste kerkdienst staat eind 2008 gepland. *Deo volente* - zo de Heere wil.

Vijfhonderd meter verderop verrijst een tweede kerk. Van beton, van de Gereformeerde Gemeente in Nederland werd zijn leven in beelden en muziekfragmenten getoond, wat saai geweest zou zijn, ware het niet dat de onvermijdelijke jaartallen hier telkens een alles verpestende zwarte krans leggen aan de voet van de zangprestaties. Zijn vrouw las de jaartallen voor waarin hij zijn successen oogstte: 1934 'Der Bettelstudent', 1940 'Die Fledermaus', 1941 'Axel an der Himmelstür', 1941 'Der Graf von Luxemburg', 1944 'Es fing so harmlos an'. Deze laatste combinatie werd door slechts twee mensen in het publiek van commentaar voorzien.

Koster Wout Hazeleger leidt bezoekers graag rond in het grootste kerkgebouw van Barneveld en van het kerkgenootschap in Nederland. De zusterkerk in Opheusden telt meer zitplaatsen, maar is wel kleiner. „Maar daar gaat het niet om.”

Om op zondagen files van de vierduizend kerkgangers te voorkomen, beginnen de twee diensten van de Gereformeerde Gemeente een half uur eerder dan die van de Gereformeerde Gemeente in Nederland. De aanhangers van die laatste kerk, met landelijk 22.000 leden, splitsten zich in 1953 af van de Gereformeerde Gemeente (100.000 leden), na een conflict over het 'aanbod van genade'. Van dat conflict is een halve eeuw later weinig meer te merken. De twee kerken werken in alles goed samen, zeggen ze. En ze hebben dezelfde architect.

De twee reformatrische gemeenten groeien uit hun jasje. Kinderen blijven uit ruimtegebruik vaak thuis. En er zijn toiletten tekort. Maar straks zijn er 26, zegt koster Hazeleger.

De twee blikvangers heten in de volksmond *refodomes*. Maar de meeste reacties zijn erg positief, zegt Rudi Lokhorst, uitvoerder van de nieuwbouw van de Gereformeerde Gemeente. „Mensen vinden het bijzonder, tot in Ensprijk praten ze erover.”

Monique Rosbergen, fractievoorzitter van de progressieve partij PRO '98 in de gemeenteraad van Barneveld, is minder enthousiast over de kerken. „Ze zijn wel érg groot.”

Rosbergen schreef in een column op internet dat Barneveld een reformatrisch dorp aan het worden is. Als voorbeelden noemde ze de bouw van de twee kerken en een onlangs geopende reformatrische school. Met die opmerkingen ontkende ze een felle discussie in het dorp en in de orthodox-protestantse en plaatselijke media. De politica zou 'haatdragend' zijn en 'genegeerd moeten worden'.

Haar column is verkeerd geïnterpreteerd, zegt Rosbergen nu. „Ik wilde geen wij-zijgevoel creëren. Ik bedoelde dat de twee kerken juist een voorbeeld zijn van hoeveel je met goede samenwerking en organisatie van de grond kunt krijgen. Ik riep mijn progressieve partijleden op van de reformatrischen te leren en krachtiger samen te werken. Anders voorzie ik politieke consequenties, want Barneveld wordt wel degelijk reformatrischer.”

Rosbergen wijst op het nieuwe theater dat in Barneveld gebouwd wordt. Door een nipte meerderheid in de gemeenteraad (17 stemmen tegen 14) mag het ook op zondag open. „PRO'98 werd opgericht om tegenwicht te bieden tegen het conservatieve blok”, zegt Rosbergen. „Onder een PRO'98-wethouder is Barneveld gezelliger en frisser geworden. Er kwamen terrassen en cafeetjes. En

Blijft Barneveld gezellig als de SGP de grootste wordt?

eerder mocht het zwembad op zondag een paar uur open. Ik ben bang dat dat weer ter discussie komt te staan als de SGP en ChristenUnie een meerderheid krijgen.”

„Dat de gemeente Barneveld met negen woonkernen een reformatrische signatuur heeft, zal niemand want Barneveld wordt wel degelijk reformatrischer.”

gebouwen. Er zijn geen koopzondagen en wie op zondag de tuin wiedt of de auto wast, wordt daar over de heg op aangesproken.

Barneveldse ondernemers en makelaars, zegt Rosbergen, vertellen haar dat zij steeds meer reformatrische klanten krijgen. Maar wordt het dorp daadwerkelijk reformatrischer? Het aantal SGP-stemmers kan daar een indicatie van geven. Uit onderzoek van het *Reformatrisch Dagblad* blijkt dat het percentage SGP-stemmers in Barneveld al 35 jaar vrijwel constant rond twintig procent ligt. Maar de steun voor ChristenUnie en CDA daalde van 73 naar 59 procent.

CDA en SGP zijn nu met ieder zeven zetels de grootste partijen in de gemeenteraad. ChristenUnie en PRO'98 hebben ieder vijf zetels. In het *Reformatrisch Dagblad* noemde de SGP-fractievoorzitter de vrees voor toenemende invloed van reformatrischen „dus niet gegrond”.

In aantallen kerkliden groeit de reformatrische gemeenschap wel, maar dat is volgens dominee Hogchem van de Gereformeerde Gemeente niets nieuws. In Barneveld

Terwijl de meeste kerken leeglopen, verrijzen in Barneveld twee 'refodomes' voor in totaal 400 gelovigen. De kerkgebouwen oogsten veel kritiek. Barneveld zou te reformatrisch worden. Maar is dat wel zo?

groei verdeelt Barneveld

begon zijn kerk in 1895 met 295 zitplaatsen en groeide gestaag tot 3400 leden nu. De oude kerk met 2200 zitplaatsen is te klein geworden. Een derde van de gemeenteleden verhuist daarom straks naar het nieuwe gebouw aan de Lunterseweg. Volgens dominee Hogchem groeit zijn gemeente door het hoge geboortecijfer. „En door toeloop van mensen van buitenaf die op de bevindelijke prediking afkomen, de prediking die zegt hoe de Heilige Geest genade uitwerkt in het hart en dat er maar één zaligmakend geloof is.”

Hogchem: „In het verleden gingen in steden hele wijken naar de kerk. Maar bijvoorbeeld door de komst van auto's hebben steden als Rotterdam een ander karakter gekregen. Veel reformatrischen voelen zich daar nu vervreemd. Hier in Barneveld is de reformatrische kring meer aanwezig, er is genoeg werkgelegenheid en er zijn eigen scholen. Dat zorgt voor een uittocht uit de grote steden naar de Veluwe.” Volgens politica Rosbergen zit de groei van het reformatrische aandeel, gebaseerd op het percentage SGP-stemmers, vooral in de nieuwbouwwijken. Bij de laatste verkiezingen voor de gemeenteraad en Provinciale Staten werd het CDA in de nieuwbouwwijken De Burgt en Lange ingehaald door de SGP die daar nu de grootste partij is. Ook de twee nieuwbouwwijken die de komende jaren worden gebouwd, zullen volgens Rosbergen verhoudingsgewijs veel reformatrische gezinnen aantrekken.

De gemeente Barneveld houdt in haar strategische visie rekening met behoorlijke groei, tot 90.000 inwoners in 2030. In 1970 waren dat er nog 30.000.

De gemeente Barneveld houdt in haar strategische visie rekening met behoorlijke groei, tot 90.000 inwoners in 2030. In 1970 waren dat er nog 30.000.

Volgens de gemeentelijke communicatieadviseur Bertil Rebel gaat 'de grens van de randstad Barneveld raken'. „De centrale ligging, de natuur, recreatie, werkgelegenheid, het voorzieningsniveau. Dat maakt Barneveld aantrekkelijk.” Zeker, zegt Rebel, pluimvee is er nog volop. „Maar Barneveld is meer dan kip en ei. Er komen veel bedrijven voor transport en dienstverlening bij Barneveld verstedelijk. Het verkeer slikt dicht. We overleggen met Rijkswaterstaat en de Provincie hoe we dat beter kunnen stroomlijnen.”

Biblebelt als strook op de landkaart valt uiteen

Doordat reformatrischen bij elkaar gaan zitten, verandert de biblebelt. De strook op de landkaart waar verhoudingsgewijs veel SGP-stemmers wonen, valt uiteen in vier of vijf grote clusters: rond de Zeeuwse eilanden, Rotterdam, Gouda, op de Veluwe en in Overijssel. Dat stellen Fred van Lieburg en Hijme Stoffels, respectievelijk hoogleraar geschiedenis protestantisme en hoogleraar sociologie van kerk en godsdienst aan de Vrije Universiteit. Beiden zien dat reformatrischen zich gaan concentreren in plaatsen waar ze meer zichzelf kunnen zijn in hun geloofsbeleving en waar voorzieningen zijn als eigen scholen en kerken. In de steden voelen zij zich minder thuis en geaccepteerd. Die 'refoïsering' is zichtbaar op de Veluwe en zet volgens Van Lieburg in Barneveld de verhoudingen op scherp. „Aan de discussie die daar woerd over de toenemende reformatrische invloed zie je dat de re-

ligieuze assertiviteit toeneemt. In die zin kun je de bouw van de twee grote kerken vergelijken met het protest rond de komst van een moskee in een dorp. Men vreest dat het bredere christelijke karakter teveel wordt aangetast.” Van die twee grote kerken gaat volgens Van Lieburg 'veel macht en kracht' uit. „Dat kan bedreigend overkomen. Maar ik denk dat Barnevelders niet zoveel hoeven te vrezen, mochten reformatrischen een meerderheid krijgen. Je ziet dat de refozuil sterk overeind staat, maar dat refo's ook moderniseren: het opleidingsniveau stijgt, vrouwen gaan studeren en werken. Het zou nog best kunnen dat een zondagsopstelling niet ter discussie komt te staan. Zodra reformatrischen verantwoordelijk worden voor de hele bevolking, moeten ze rekening houden met de culturele diversiteit. De ChristenUnie in het kabinet assimileert ook, soms ten koste van gevoelige standpunten.”

De bouw van twee reformatrische kerken in Barneveld roept gemengde reacties op. „Ze stralen kracht en macht uit.” FOTOS WERRY CRONE, TROUW

twee kerken en de reformatrische school komen er ook nieuwe openbare scholen en een moskee.”

De gemeente Barneveld houdt in haar strategische visie rekening met behoorlijke groei, tot 90.000 inwoners in 2030. In 1970 waren dat er nog 30.000.

Volgens de gemeentelijke communicatieadviseur Bertil Rebel gaat 'de grens van de randstad Barneveld raken'. „De centrale ligging, de natuur, recreatie, werkgelegenheid, het voorzieningsniveau. Dat maakt Barneveld aantrekkelijk.” Zeker, zegt Rebel, pluimvee is er nog volop. „Maar Barneveld is meer dan kip en ei. Er komen veel bedrijven voor transport en dienstverlening bij Barneveld verstedelijk. Het verkeer slikt dicht. We overleggen met Rijkswaterstaat en de Provincie hoe we dat beter kunnen stroomlijnen.”

bezoekers. De gemeente houdt haar diensten in de Veluwehal. „Ons groeitempo is uniek”, zegt voorganger Peter Paaue.

Veel Barnevelders voelen zich geïmponeerd door de reformatrische gemeenschap, blijkt op straat. „Die kerken zijn ze genud, ze hebben gewoon ruimte nodig”, zegt een 33-jarige vrouw. „Maar ik merk aan hun gedrag en gezichten dat ze het afkeuren als ik op zondag uit eten ga. Ik wil dat ze mij respecteren.”

Er bestaan veel vooroordelen over de reformatrischen, zegt koster Hazeleger van de Gereformeerde Gemeente in Nederland. „Men zegt dat wij meer voor elkaar krijgen bij de politiek. Maar deze kerken zijn met eigen middelen betaald. Vijfhonderd vrijwilligers helpen mee. Tegelijk wordt er van gemeenschapsgeld een theater gebouwd dat op zondag open is. Daar staat onze achterban niet achter. Dan vraag ik me af: waar hebben we het nu over?”

Politica Monique Rosbergen woont vanaf haar vierde in Barneveld. „Ik heb me aangepast”, zegt ze. „Maar ik wil niet dat een ander bepaalt wat ik op zondag wel en niet mag doen.”

Socratesprijs: veel aandacht voor 'ervaring'

Van onze redactie religie & filosofie

AMSTERDAM - Vijf boeken zijn genomineerd voor de Socrateswisselbeker 2008 voor het meest prikkelende Nederlandstalige filosofieboek. De winnaar wordt op 11 april bekendgemaakt.

De jury selecteerde uit het aanbod van 65 boeken eerst 20 titels. Nu is die keus teruggebracht tot vijf genomineerden.

1. Frank Ankersmit, 'De sublieme historische ervaring' (Historische Uitgeverij)
2. Maarten van Buuren, 'De innerlijke ervaring' (Historische Uitgeverij)
3. Paul Moyaert, 'Iconen en beeldverering. Godsdienst als symbolische praktijk' (Sun)
4. Erik Oger, 'Nachtgoot. Schuine wegen van de filosofie' (Klement)
5. Awee Prins, 'Uit verval' (Klement)

De jury van de Socrateswisselbeker bestaat uit Frans Jacobs (Universiteit van Amsterdam), Leonie Breebaart (Trouw), Marnix Verplancke (De Morgen/Knack), Florentijn van Rootselaar (Filosofie Magazine).

De jury is, noteert Van Rootselaar, opgevallen dat 'de ervaring' voor de schrijvers een belangrijk onderwerp is. Die ervaring loopt uiteen van godservaring tot aan het beleven van het verleden, of het non-ervaren in de verval.

De kanshebbers voor de Socrateswisselbeker zijn allemaal vakfilosofen. Ze werken zonder uitzondering aan universiteiten, vier van hen als hoogleraar.

De winnaar van vorig jaar, Chris Buskes, overhandigt op 11 april tijdens de Nacht van de Filosofie de beker aan de nieuwe laureaat.

Eerdere winnaars zijn Michiel Leezenberg, Jos de Mul, Dick Pels, Wouter Kusters en Andreas Kinninging.

Presbyterianen: toch geen homodomees

AMSTERDAM - Het hoogste bestuursorgaan van de Presbyterian Church in de VS heeft alsnog bepaald dat predikanten in het kerkgenootschap getrouwd moeten zijn, of celibatair dienen te leven. Eerder zei de kerktop nog op dit punt niet te willen wijken voor conservatieve druk.

Sinds 2006 was er voor homo's en samenwonenden enige ruimte in de Presbyterian Church. Afgelopen maand werden een lesbienne in San Francisco en een homo in Minnesota predikant.

Die ruimte is er nu niet meer. Wie dominee wil worden, hoeft de standpunten van de kerk niet te delen, maar moet die wel accepteren.

Conservatieve presbyterianen noemen de opnieuw aangescherpte regels 'bijbels verantwoord'.

personen

Gereformeerde kerken (vrij) Beroepen: te Leerdam/Hardinxveld-Giesendam G. J. Slotman te Dalfsen.

Aangenomen: naar Voorburg J. A. Francke te Zwolle en bedankt voor Driebergen-Rijsenburg, Eindhoven-Best en Vlissingen.

Bedankt: voor Hattem-Noord A.J. van Zuijlekom te Dordrecht. Afscheid: van Nijkerk-West R. Kelder ber. naar Buschoten-West.

Christelijke geref. kerken Beroepen: te Maarssen en te Nieuw Amsterdam/Emmen H.J. Vazquez te Apeldoorn.